

*Черновицька І. Ю.,**аспірантка кафедри історії і теорії держави та права**Запорізького національного університету**<https://orcid.org/0000-0003-3036-5011>*

СУЧАСНИЙ ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД УПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ЗАСІБ ОПТИМІЗАЦІЇ КОМУНІКАЦІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА І СУДОВОЇ ВЛАДИ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню сучасного зарубіжного досвіду впровадження інформаційно-комунікативних технологій як засобу оптимізації комунікації громадянського суспільства і судової влади.

Встановлено, що в сучасних демократичних державах комунікації громадянського суспільства й судової влади надається значна увага, насамперед, у практиці функціонування судової влади. Впровадження і використання інформаційно-комунікативних технологій надають додаткові можливості у частині інформаційної взаємодії судів та громадянського суспільства, оптимізують її зв'язки із громадянським суспільством. На основі узагальнення зарубіжного досвіду судових систем (США, Франції, Італії, Фінляндії, Великої Британії, КНР) доведено, що архітектура ІКТ у судових системах помітно відрізняється у різних регіонах світу. Лідером у цій сфері є Китай, де впровадження новітніх технологій активно лобіюється та підтримується державою. Наслідком такої політики стало розгортання системи «розумних судів», у рамках якої використовується широкий спектр різних технологій, починаючи з Інтернету і закінчуючи хмарними обчисленнями та штучним інтелектом. Доведено, що в останні десятиліття уряди низки країн вклали значні кошти у створення та розвиток інфраструктури ІКТ, у т.ч. у судовій сфері. У загальному вигляді ці інвестиції охоплюють чотири основні напрями: 1) технології, що використовуються безпосередньо в судовому процесі – системи управління справами, проектування судових рішень, електронного діловодства, управління цифровими доказами, судової звітності; 2) оцифровка обробки справ – системи e-filing та e-discovery, електронний судовий процес; 3) телекомунікація між судом та учасниками провадження, а також із зовнішніми акторами – мобільні додатки, технології віддаленої комунікації, інструменти презентації інформації, засоби персональної комунікації, веб-сайти, інформаційні кіоски, соціальні мережі; 4) аналітика даних – бази даних, спеціалізоване програмне забезпечення. Акцентується увага на тому, що впровадження інформаційно-комунікативних технологій потребує виваженості, певної обережності, оскільки може призвести до невиправданої залежності від них, а також підвищити ризики маніпулятивного впливу на судову владу та, як наслідок, зниження її незалежності та неупередженості.

Ключові слова: громадянське суспільство, судова влада, комунікація, інформаційно-комунікативні технології, комунікаційна стратегія суду.

Вступ. У сучасних демократичних державах проблемам комунікації громадянського суспільства й судової влади нада-

ється значна увага, насамперед, у практиці функціонування судової влади, впровадження та використання інформаційно-комунікативних технологій (далі – ІКТ). Виникнення нових можливостей у частині інтеграції та автоматизації судових процедур та подальше поширення Інтернету надають можливість зробити судову діяльність більш відкритою для широкого загалу, забезпечити її прозорість, доступність та легітимність, посилити підзвітність, яка в умовах зовнішньої відокремленості судової гілки влади може перетворюватися на фікцію. Так, ще у 2007 р. М. Великонья писав, що використання нових технологій у судовій системі є похвальними цілями, які дозволять скоротити витрати судочинства, підвищити економічність, ефективність та дієвість правосуддя, а також у загальному вигляді зміцнити довіру до судової влади [1, р. 129]. Аналогічна точка зору висловлюється авторами посібника «Сприяння інноваціям у судовій системі США», випущеному під егідою RAND у 2016 р. Дослідники підкреслюють, що важливість ІКТ для судової системи обумовлюється в першу чергу тим фактом, що суди самі по собі є організаціями обробки інформації. При цьому їх використання відкриває можливості не тільки в частині підвищення ефективності судової діяльності, але й здійснення її на якісно новому рівні [2].

Водночас, абсолютизація значення ІКТ у судовій системі і, тим більше, обмеження комунікативної діяльності судів виключно сферою високих технологій не є вірним. Оскільки обмін та обробка інформації судами та судовою владою загалом відбувається на різних рівнях та у різних формах, це однозначно свідчить про те, що комунікація є більш широким концептом, у якому ІКТ слід розглядати здебільшого як канал інформаційної взаємодії.

Метою роботи є дослідження й узагальнення сучасного зарубіжного досвіду впровадження інформаційно-комунікативних технологій як засобу оптимізації комунікації громадянського суспільства і судової влади.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Методологічним підґрунтям дослідження сучасного зарубіжного досвіду впровадження інформаційно-комунікативних технологій у судовій системі є наукові здобутки вітчизняних і зарубіжних учених, які звертались до вивчення проблем судової влади і, зокрема, напрямів та форм її зв'язку з громадськістю, серед них: В. Городовенко, С. Головатий, А. Демічев, С. Іваницький, П. Каблак, Л. Карназова, В. Кравчук, Д. Кулешов, Е. Майборода, І. Марочкін, І. Назаров, В. Олійник, Ю. Потапов, С. Прилуцький, Я. Романюк, О. Фомін, С. Шевчук та інші. Крім того,

окремі аспекти взаємодії громадянського суспільства і судової влади у зарубіжних країнах та проблеми впровадження інформаційно-комунікативних технологій знайшли відображення у наукових працях таких вчених, як: М. Афанасьєва і М. Стоянов, В. Безчасний, О. Бондар, М. Бучин, С. Бхатачар'я, М. Великонья, П. Вінк, І. Гриценко, К. Закоморна, А. Йованович, Н. Йованович, Г. Єфремова, К. Ковриженко, Р. Мак Грегор, А.Д. Маурер, та Дж. Баррат, М. Мироненко, О. Овсяннікова, О. Стогова, Н. Торхова, Л. Удовика, П. Фернандо, М. Хельман та інші. Водночас, попри підвищення наукового інтересу до проблем комунікації судової влади і громадянського суспільства у цілому залишаються недостатньо дослідженими проблеми використання ІКТ у судових системах.

Виклад основного матеріалу. Впровадження ІКТ у судову систему стикається з низкою складнощів, головним з яких є необхідність запобігання заподіянням ними збитків її основним цінностям, а саме, доступності правосуддя, незалежності та неупередженості суддів, справедливого судового розгляду в розумні строки. У зв'язку з цим Консультативна рада європейських суддів особливо вказує, що надмірна залежність від технологій може становити небезпеку для правосуддя. Технології повинні бути придатними для судових процедур та всіх аспектів роботи суддів. Крім того, судді не повинні підкорятися виключно з міркувань ефективності імперативам технологій та тих, хто їх контролює [3]. Обґрунтованість даного застереження з усією очевидністю проявляється на сучасному етапі розвитку суспільства, який у політичному дискурсі отримав назву «епоха пост-правди», коли інформація та інформаційні потоки умисно фальсифікуються і підміняються штучними наративами з метою формування необхідної громадської думки з тих чи інших значимих питань. ІТ-компанії виступають активними учасниками цих процесів, використовуючи свій колосальний вплив на життєдіяльність людини на всіх рівнях, у т.ч. побутовому, з метою маніпулювання її свідомістю та утвердження потрібної повістки.

М. Фабрі констатує, що за останні двадцять років судові системи країн світу вклали значну кількість коштів у розбудову інфраструктури та додатків ІКТ. З подальшим розвитком інформаційних технологій, а також в умовах кризи класичних моделей управління, спричиненої пандемією COVID-19, цей процес набув більшої інтенсивності. Так, в одному з виступів французький президент Е. Макрон оголосив одним із пріоритетів діяльності свого уряду розвиток потенціалу застосування штучного інтелекту та перетворення Франції на світового лідера в цій галузі. Для досягнення цієї мети було запропоновано виділити 1,5 млрд. євро для технологій фінансування штучного інтелекту до 2022 р. для того, щоб «запобігти витоку мізків і наздогнати домінуючих сьогодні на глобальному ринку американських і китайських технологічних гігантів» [4]. У найбільш загальному вигляді інвестиції у цій сфері охоплюють чотири основні напрями:

1) Технології, що використовуються безпосередньо в судовому процесі – ресурси, призначені для підтримки та автоматизації діяльності судді, які, на відміну від більш загальних ІКТ, мають яскраво виражений індивідуалістський характер, зумовлений, серед іншого, особливостями процесуальної діяльності та необхідністю забезпечити незалежність суддів [1]. Ці технології включають системи управління справами, які забезпечують рух провадження з моменту подання скарги до його

вирішення по суті, системи проектування судових рішень, електронного документообігу, управління цифровими доказами, системи та засоби судової звітності, в т.ч. аудіовізуальної (цифрові стенограми, інструменти роботи з розшифровкою, озвучування та розпізнавання голосу, аудіо- та відеозапис судових засідань). Водночас, особливо наголошується, що зазначені вище засоби цифрової трансформації є додатковим засобом доступу до правосуддя і в жодному разі не повинні підміняти собою традиційний судовий процес;

2) Оцифровка обробки справ – інструменти, спрямовані на прийом та споживання інформації від зовнішніх суб'єктів. У цьому напрямку насамперед мова йде про повну або часткову відмову від формалізованих паперових документів та впровадження систем електронного діловодства, таких як e-filing (додатки для подання сторонами та учасниками провадження матеріалів до суду у цифровому вигляді, в т.ч. через інтернет)) та e-discovery (інструменти зберігання, пошуку, забезпечення безпеки та використання даних у судових процесах) [2]. В останні роки значної популярності в європейських країнах набуває концепція т.н. телематичного (електронного) процесу, який шляхом поєднання ІКТ та процесуальної діяльності передбачає автоматизацію інформаційних потоків та документообігу між зовнішніми акторами та судовими установами. Так, у 2012 р. відповідний проект було запущено в Італії, де законом № 228 від 24 грудня встановлювалося обов'язкове подання та реєстрація позовних заяв від сторін у цивільному процесі в електронному вигляді. Спочатку він діяв як пілотний в судах 7 італійських міст – Барі, Бергамо, Болонья, Катанія, Генуя, Ламеція-Терме та Падуа. Його реалізація здійснювалася у три етапи: 1) на початковому етапі допускалося оформлення та підписання документів у т.ч. у паперовій формі, з подальшою передачею до суду. Зв'язок із судовою інстанцією здійснювався через сертифіковану електронну пошту; 2) запровадження спеціалізованого програмного забезпечення, яке дозволяє формувати порядок денний, керувати слуханнями в судах та здійснювати процесуальні дії в електронній формі; 3) інсталяція та запуск систем телематичного процесу у всіх італійських судах [5]. Більше того, пандемія COVID-19 призвела до необхідності перегляду правових та процесуальних рамок цієї концепції і розширення її використання у сферах адміністративного та кримінального судочинства;

3) Телекомунікація між судом та сторонами, іншими учасниками процесу, а також зовнішні комунікації – поряд із двома переліченими вище, ця сфера є однією з найважливіших у частині забезпечення, в т.ч. інформаційного, діяльності судової системи, оскільки своєчасні та точні відомості, що надходять від правоохоронних органів, судово-медичних та інших експертних установ, сторін та інших учасників провадження є умовою ефективної підготовки та розгляду справи. Внутрішні комунікації судів здійснюються за допомогою різноманітних інструментів, серед них: а) засоби мобільного зв'язку (смартфони, планшети та інші девайси) – відповідні програми дозволяють спростити доступ до публічно поданих документів, інформації колеги присяжних, оплату зборів та штрафів. Наприклад, для окружного суду округу Кук у штаті Іллінойс, США розроблено мобільний додаток, доступний для iPhone, iPad, iPod Touch та Android, який надає користувачам функції пошуку в електронному списку судових справ, пошуку протоколів порушення правил дорожнього руху, перегляду списку

судових засідань, оновленої інформації про судові збори, розташування суду на карті, а також прямого звернення до судового підрозділу; б) технології віддаленої комунікації (fixed location communication) – відео-конференц-зв'язок, системи дистанційного перекладу з іноземних мов; в) інструменти презентації інформації та інформаційні панелі – використовуються для ефективного представлення справ у суді, у т.ч. за допомогою аудіо-, відеоматеріалів та інших засобів візуалізації та контролю за судовою діяльністю. До них відносяться програмне забезпечення з розробки цифрових презентацій та технічне обладнання (проектори, цифрові дошки, сенсорні екрани, світлове перо, відеомаркери) [2]; г) засоби персональної комунікації. Що стосується зовнішніх комунікацій, то найбільш поширеним та універсальним засобом зв'язку судів із зовнішньою аудиторією є веб-сайт, функціональність та архітектура якого дозволяє вміщувати як відомості загального характеру (мета, графік роботи, список справ до розгляду, статистика), так і спеціалізовану правову інформацію (порядок судового провадження у різних категоріях справ, зразки документів, судові прецеденти, реєстри та бази даних конкретних судових рішень). Способи організації та управління веб-сайтами в різних країнах є доволі різноманітними: наприклад, в Австрії діє централізована система надання електронної інформації, в якій створення сайтів для кожного конкретного суду забороняється, а вся інформація про судові установи та судову систему загалом доступна виключно через офіційний сайт Міністерства юстиції. На протигагу цьому в деяких європейських країнах допускається існування власних сайтів окремих судів відповідно до рекомендацій Міністерства юстиції (Бельгія, Франція) або без специфічних вимог до таких (Фінляндія, Італія) [1]. Також практикується організація інформаційних кіосків (Великобританія), надання інформації у соціальних мережах;

4) Аналітика даних – додатки та інструменти аналізу концентрованої судової інформації, які сприяють у прийнятті судових рішень, пошуку правової інформації, конструюванню документів, а також їх виконанню. Найбільш поширеним у цьому блоці є застосування програмного забезпечення оцінки ризиків та прогнозування рецидивів, в основі якого лежить узагальнення кримінальної поведінки конкретної особи та різноманітних супутніх факторів, що сприяють прогнозуванню майбутньої кримінальної поведінки. Так, зокрема, звіт Marshall Project у США повідомляє, що станом на 2015 р. у судах застосовувалося понад 60 подібних систем [2]. Також до цієї категорії належать програми та інструменти пошуку правової інформації, такі як інтранети, бази даних, спеціалізовані веб-сайти.

Крім того, останнім часом у низці країн світу спостерігаються зусилля щодо впровадження в судові системи таких інформаційних технологій як блокчейн, машинне навчання, штучний інтелект, а також концепт «прогностичного правосуддя». Так, наприклад, у 2017 р. програмне забезпечення т.зв. прогностичного правосуддя було протестовано в апеляційних судах Ренна та Дуе (Франція) щодо низки справ, розглянутих судами другої інстанції [4]. Разом з тим, використання подібних інструментів та додатків, які помітно відрізняються від вище перелічених підвищеною складністю та непередбачуваністю, пов'язане з рядом труднощів та необхідністю розробки адекватної правової бази, яка включала б у себе порядок, особливості, обмеження їх застосування, проведення аудиту машинних алгоритмів та їх впливу на фундаментальні права

людини, створення механізмів контролю, заходи відповідальності у випадку порушення галузевого законодавства, а також регулювання етичних моментів. Однак, не вважаємо за необхідне докладно зупинятися на цих питаннях, оскільки вони виходять за рамки даного дослідження.

Застосування ІКТ у діяльності судової влади, зокрема, її комунікаційній складовій, помітно відрізняється в різних регіонах світу. Особливий інтерес у цьому сенсі становить досвід Китаю, який на сьогоднішній день є країною, що найбільш динамічно розвивається, і світовим лідером у сфері розробки та використання інформаційно-комунікаційних технологій. Так, лідер КНР Сі Цзиньпін на першому засіданні Центральної керівної групи з кібербезпеки та інформатизації, створеної у 2014 р., особливо зазначив, що «без інформатизації немає модернізації» [6, р. 346]. При цьому, характерною рисою китайської стратегії цифрової трансформації суспільства є її активне просування та лобювання державою, яка акцентує увагу не лише на її економічних аспектах, а саме створенні промислової інфраструктури ІКТ та заохоченні її розвитку для отримання фінансової вигоди, а й на політичних зусиллях щодо розширення їх використання у різних сферах життєдіяльності держави, у т.ч. судовій.

Важливим завданням для китайських судів є залучення до загальносвітових практик шляхом цифрової трансформації судової діяльності та процесу. Так, Чжоу Цян, головний суддя та Голова Верховного народного суду КНР, наголосив, що судова реформа та інформаційне будівництво, яке сприяє модернізації судової системи та її можливостей, є «двома колесами автомобіля та парою крил птахів» [6, р. 346]. На сьогоднішньому етапі ІКТ є важливим компонентом просування та здійснення судової реформи, що дозволило зробити судову систему Китаю найбільш технологічно розвинутою та модернізованою. Ключовою складовою судової реформи у цій країні стала концепція «розумних судів» («smart courts»), які характеризуються значним рівнем високоінтелектуальної експлуатації та управління через використання широкого спектру технологій, таких як інтернет, хмарні розрахунки, великі дані, штучний інтелект та інші.

Перші зусилля в частині активного застосування у судовому процесі інформаційних технологій у Китаї спостерігаються ще у 80-х рр. минулого століття. Зокрема, у 1983 р. у статті «Комп'ютеризація юридичної діяльності», одним із авторів якої виступив тодішній прем'єр-міністр країни Лі Кецянь, обґрунтовується необхідність імплементації комп'ютерів у китайські суди [7, р. 564]. Подальший розвиток та вдосконалення цифрових технологій, підвищення їх функціональності і розширення спектру оброблюваної інформації та виконуваних завдань призвели до уточнення даного тренду та поглиблення процесу імплементації ІКТ, в якому Цзі Ю та Джун Цзія умовно виділяють чотири основні етапи:

1) Електронний період (1986–2003) – застосування комп'ютерної техніки в судах, насамперед в якості текстових редакторів, для узагальнення картотек, а також інсталяція елементарного програмного забезпечення для ведення судової статистики. У серпні 1995 р. було запущено пілотний проект інтранета у Народному суді Нанкіна, до якого пізніше приєдналися судові установи Шанхаю і Пекіну [7, р. 564]. Основним принципом роботи на даному етапі було правило «єдиний код, єдина структура даних та єдиний додаток»;

2) Мережевий період (1996–2016) – на цьому етапі центральним урядом особлива увага була приділена розробці системи «електронного уряду», однією зі складових частин якої було «електронне судочинство», та розширенню інформаційної інфраструктури. Головною особливістю китайського варіанту судової реформи є активне співробітництво публічного та приватного сектору, яке, як вважає Дж. Чен, дуже малоймовірно у ліберальному ринковому суспільстві, оскільки базується не суто на контрактній основі та не гарантує неодмінний успіх через невизначеність кінцевого продукту. Натомість істотну роль у цьому процесі відіграє держава, яка заохочує позадоговірне партнерство між судами, науково-дослідними центрами та приватними ІТ-компаніями [7, р. 567]. Основною функцією створюваних на цьому етапі сервісів була одностороння передача інформації з метою підвищення прозорості судового процесу та надання простого та швидкого доступу до неї широкому загалу [8, р. 61]. У листопаді 2016 р. було завершено впровадження удаленої судової мережі для всіх судів республіки, яка широко використовується в спеціальних лініях зв'язку та корпоративній електронній пошті, проведення відеоконференцій, прямої трансляції судових розглядів. Крім того, локальні мережі та бази даних створюються у системі окремих місцевих судів;

3) Цифровий період (з 2012; очікуване завершення – 2022) – створення публічної інформаційної мережі, яка конвертує інформацію про судовий процес у загальнодоступну платформу, в межах якої забезпечується широкомасштабна комунікація та взаємодія між сторонами шляхом надання населенню доступу до онлайн-сервісів. Одним із найбільших досягнень цього періоду стала розробка єдиної платформи управління даними та судових послуг «12368 Litigation Services Platform», яка надає широкий спектр послуг, що дозволяють сторонам процесу, у т.ч. потенційним, зв'язуватися з юристами та суддями, отримувати консультації та подавати скарги [8, р. 561]. Як зазначає Дж. Чен, в основу функціонування таких платформ покладено три основні принципи: а) забезпечення прозорості судового процесу, надання юридичної інформації громадськості, в т.ч. через проведення синхронізованих відкритих засідань; б) оптимізація управління судами та досягнення ефективності судочинства; в) надання юридично значущої інформації для подальшої цифрової обробки та аналізу [7, р. 566];

4) Інтелектуальний період (з 2016) – імплементація програмного забезпечення, що працює на базі штучного інтелекту, такого як розпізнавання тексту, розмовної мови, зображень, смисловий аналіз, у повсякденну діяльність судів. Нормативні акти державного рівня, зокрема, Генеральний план «Зроблено в Китаї 2025» (2015) та «План розвитку штучного інтелекту наступного покоління» (2017), затверджують тріступінчасту дорожню карту цього процесу, яка передбачає: 1) відповідність загальносвітовому рівню розвитку провідних технологій інтелекту загалом до 2020 р.; 2) досягнення проривів у сфері штучного інтелекту до 2025 року; 3) набуття статусу світового лідера у вітчизняному виробництві до 2030 р. [7, р. 565].

У перспективі уряд планує забезпечити Китаю статус наддержави у сфері штучного інтелекту. Стосовно судової системи цей процес включає широке використання динамічних додатків та інтерактивних послуг для полегшення вирішення справ та здійснення рутинної суддівської роботи. Наприклад, під егі-

дою Верховного Народного суду було розроблено case-pushing system та систему стандартизованого винесення вироків. Аналогічно різноманітні додатки, призначені для автоматизації обробки інформації та спрощення судочинства, діють в окремих судових установах країни. Наприклад, у судах провінції Хебей розвинене використання системи інтелектуального судочинства, основною функцією якої є створення судових документів. У Сучжоу застосовується додаток транскрипції усного мовлення, а місцевому суді Цзянсу існує система раннього оповіщення про різні рішення по одному й тому провадженню, яка автоматично обчислює ступінь відхилення і подає сигнал тривоги з точністю до 92% [9, р. 662–664]. Також заохочується оцифровка обробки справ, використання технологій блокчейну та хмарних обчислень. Інновацією китайської судової системи стала установа т.зв. інтернет-судів, до юрисдикції яких входить розгляд справ у спрах, що виникають із онлайн-транзакцій. На сьогоднішній день у Китаї існує три такі суди – у Ханчжоу, Пекіні та Гуанчжоу.

Цікавим, на нашу думку, є китайський досвід використання в судових установах та залах судових засідань провідників-роботів, які надають юридичні консультації та інші супутні послуги. Так, роботи допомагають відвідувачам ознайомлюватися з судом, супроводжують до відповідних відділів для подачі позовів або сплати судових зборів, консультують щодо судових процедур, розглядають запити на інформацію у конкретному провадженні в реальному часі. Наприклад, робот Сяофа в Народному суді Гаочуня ознайомлений зі 100 тис. правових норм і положень, 50 тис. загальних юридичних питань і 30 тис. типових судових справ [6, р. 350]. Крім того, деякі роботи-провідники можуть допомогти подолати психологічний стрес від знаходження в залі судових засідань.

Бурхливим розвитком також характеризується застосування ІКТ в Індії. Профільні фахівці відзначають, що, незважаючи на відсутність великих ІТ-компаній в межах національної юрисдикції, ця країна стоїть на порозі прориву у сфері інформаційних технологій, оскільки в ній доволі впливові настрої щодо суверенізації та, ширше, суверенності держави. Важливу роль у цьому процесі набуває сфера судочинства, яка в цій країні традиційно є однією з найуразливіших через недостатню чисельність суддівського корпусу і, як наслідок, значне процесуальне навантаження на нього. Як точно зауважив К. Верма, людський потенціал індійської судової системи є слабким місцем у боротьбі з повільним правосуддям, оскільки кількість справ, що доходять до розгляду, істотно перевищує кількість суддів [10, р. 2]. Ключем до вирішення цієї проблеми стала модернізація судової системи шляхом широкого застосування різних ІКТ із перспективою впровадження та практичної реалізації концепції «електронних судів» (e-courts).

Концептуальною основою даної ініціативи є «Національна політика та план дій щодо впровадження інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у судову систему Індії – 2005», розроблений Комітетом з цифровізації (e-Committee) Верховного суду Індії. Основними цілями проекту визначено забезпечення ефективного та своєчасного надання послуг, орієнтованих на громадян, розробка, встановлення та використання систем підтримки прийняття рішень, автоматизація процесів для забезпечення прозорості та доступності інформації для зацікавлених сторін, кількісне та якісне підвищення продуктивності судів [11]. Ця реформа, реалізація якої була розпочата у 2007 р., передбачає три послідовні етапи:

1) Фаза I (2011–2015) – включає створення необхідної інформаційної інфраструктури, в т.ч. мережевої, інсталяцію базового програмного забезпечення, навчання співробітників судів, оцифровку юридичної документації та інформації. Департамент юстиції Індії у своєму проміжному звіті вказує, що на даному етапі судової реформи 14 249 окружних та нижчих судів були оснащені комп'ютерною технікою та центрами судових послуг, 13686 судів були підключені до локальних систем, 14 309 службовцям судів було надано необхідне цифрове обладнання (ноутбуки, планшети, проектори, лазерні указки, електронні дошки), у 347 в'язницях та 493 судах встановлені системи відео-конференц-зв'язку [12]. Крім того, у 2013 р. під егідою Верховного Суду був запущений Національний портал електронних судів, основною функцією якого є надання узагальненої судової інформації, зокрема списків справ, прийнятих до розгляду, деталізованих відомостей про них, проміжних та остаточних судових рішень. Іншим важливим досягненням першого етапу програми стало впровадження Національної мережі судових даних (National Judicial Data Grid, NJDG), що містить статистичні дані, призначені для виявлення, управління та скорочення кількості нерозглянутих справ, та єдиної інформаційної судової системи (Case Information System, CIS), яка дозволила автоматизувати низку судових процедур, таких як подання документів, їх перевірка, реєстрація та розсилання повідомлень [13]. Загальні витрати по цій фазі проекту становили 4,42 мільйона рупій;

2) Фаза II (з 2015 р.; орієнтовна тривалість – чотири роки або до моменту досягнення поставлених цілей) – поглиблена комп'ютеризація, розширення використання ІКТ, у т.ч. більш складних. Кінцевим підсумком процесу нарощування потенціалу та цифровізації судової системи має стати трансформація «електронного суду» (e-Court) у ширшу концепцію «електронного судочинства» (e-Judiciary), яка б поєднувала різні інститути суспільства, державної влади, громадян і забезпечувала безперервний потік інформації [10, р. 3]. На реалізацію цього етапу реформи передбачено бюджет у розмірі 16,7 мільйона рупій, з яких понад 16,1 мільйона надано урядом. Основними напрямками роботи у цій фазі є: 1) подальша комп'ютеризація та підключення до глобальної мережі – надання додаткового програмного забезпечення, заміна застарілого цифрового обладнання у визначених судах та надання такого профільним навчальним закладам. Розвиток та вдосконалення мережевої інфраструктури судової системи формує основу для проекту e-Courts, полегшуючи та забезпечуючи підключення судів та передачу ними даних по всій країні; 2) програмне забезпечення управління ризиками COVID-19 – додаток інтегровано у CIS та дозволяє автоматично визначати порядок розгляду справ з урахуванням факторів епідеміологічного ризику, що дозволяє уникнути переповненості судових установ та приміщень; 3) цифрові суди – новітня концепція індійської судової реформи, запроваджена в рамках проекту електронного судочинства для розгляду дрібних справ щодо порушень правил дорожнього руху. Метою такого нововведення є зниження відвідуваності судів за рахунок виключення необхідності фізичної присутності порушника або його адвоката в залі суду. Цифрові суди управляються суддею, чия юрисдикція може бути поширена на весь судовий округ, та працюють у цілодобовому режимі. Сторонам судового процесу у рамках такого судочинства надається можливість подати позов в електрон-

ному вигляді через систему e-Filing та сплатити судові збори та штрафи онлайн у спеціалізованому сервісі. Станом на 01.06.2022 р. функціонують 20 таких судів у 16 штатах, які розглянули 1,59 мільйона справ та стягнули штрафи на суму понад 258 мільйонів рупій; 4) відеоконференції та пряма трансляція: Індія вийшла у світові лідери використання систем відео-конференц-зв'язку – у такому форматі фактично розглянуто майже 13 мільйонів справ у окружних та високих судах, понад 63 тис. у Верховному Суді. Більш того, високий суд штату Уттаракханд запустив пересувний фургон, оснащений Wi-Fi та комп'ютерами для відеоконференцій, призначений для швидкого розгляду справ у віддалених важкодоступних гірських районах. Аналогічну ініціативу було запущено високим судом Телінгани. Щодо прямих трансляцій судових процесів, вони були впроваджені у високих судах Гуджарата, Карнатака, Орисса, Джаркханда, Патни та Мадхья-Прадеш; 5) електронне діловодство – розширення функціональності відповідних систем шляхом, зокрема, додавання функцій онлайн-подання позовної заяви, електронного підпису, онлайн-відеозапису присяги, онлайн-платежів, двомовного режиму. Нову версію (3.0) порталу електронного подання документів було відкрито 9 квітня 2021 р.; 6) центри судових послуг (т.зв. e-Sewa Kendra) – розгорнуті для надання юристам та сторонам судового провадження інформаційного супроводу та сприяння, в т.ч. послуг електронного подання документів. Як правило, розташовуються на вході до судових установ; 7) сервіси електронних судових послуг – платформи, призначені для надання судової інформації в режимі реального часу, зокрема, деталізованих відомостей про статус позову, про прийняття справи до розгляду, рішення суду. На сьогоднішній день у судовій системі Індії розгорнуто 7 таких платформ, а саме: SMS Push та Pull, електронна пошта, мобільний додаток e-Court, центри судових послуг, інформаційні кіоски; 8) годинники правосуддя (Justice Clock) – електронні вивіски зі світлодіодним дисплеєм, які інформують широку громадськість про судові установи, особливості їх діяльності та послуги, які вони надають, програми юридичної допомоги, в т.ч. найбільш важливими та найуразливішими верствам населення, а також надають статистичну інформацію, зокрема, про кількість розглянутих судами справ за певний період часу. Усього на даний момент функціонує 32 таких табло у 21 високому суді; 9) оцифровка записів – конвертація судової інформації, що зберігається на різних носіях, в електронну форму, розширення виробництва цифрових документів з метою спрощення управління значними обсягами інформації. Цей пункт реформи поки що знаходиться в процесі концептуальної розробки і передбачає встановлення вичерпних технічних специфікацій та стандартів файлів. У перспективі планується створити цифрові судові репозиторії на рівні Верховного Суду та високих судів для зберігання та управління цифровими записами; 10) портал пошуку судових рішень – сховище судових рішень та ухвал високих судів, призначене для легкого пошуку відповідних документів зацікавленими сторонами; 11) системи електронних платежів – дозволяють оплачувати судові витрати, штрафи, пені [14];

3) Фаза III – стратегічною метою цього етапу реформи є заснування в Індії цифрових судів через спрощення процесів та зміцнення основ системи судового адміністрування на цифровій платформі [15]. На даний момент програмні документи цієї фази перебувають у процесі подальшої розробки та деталізації.

Хоча реформування судової системи Індії на сьогоднішній день ще не завершено, проміжні підсумки реалізації програми цифровізації дозволяють говорити про динамічність її розвитку та позитивний вплив на діяльність судів. Так, Департамент юстиції у своєму звіті по другій фазі проекту фіксує збільшення загальної кількості електронних транзакцій у сфері правосуддя: якщо у 2013 році їх налічувалося 22900, то вже у 2016 р., тобто через рік після старту нового етапу, це число збільшилося до 381 тис. У 2021 р. цей показник становив вже 4 млн. Високу ефективність також продемонстрували новостворені цифрові суди. З уже згаданого проміжного звіту випливає, що з моменту їх заснування у 2020 р. кількість стягнутих штрафів рівномірно зростала. Зокрема, у травні 2020 р. штрафних санкцій було стягнуто на суму близько 894 тис., у грудні 2020 р. – 1,307 млн, у серпні 2021 р. – 1,68 млн, у січні 2022 р. – 2, 21 млн, у травні 2022 р. – 2,58 млн [14]. Наведена статистика переконливо свідчить про те, що зусилля, які вживаються федеральним урядом у частині модернізації судової системи, загалом є успішними.

Як свідчить аналіз та узагальнення зарубіжного досвіду, впровадження інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у судову систему – це важливий напрям оптимізації здійснення судочинства й функціонування судових систем, їх зв'язків із громадянським суспільством. Водночас, до уваги необхідно взяти й слушні зауваження вітчизняних учених, які, дослідивши особливості правосуддя в умовах пандемії COVID-19 крізь призму принципів судової влади, наголошують: «Поряд із незаперечними перевагами використання технологічних і телекомунікаційних інфраструктур у здійсненні правосуддя, вони спричиняють низку нових проблем, серед них зокрема, доступу до необхідної інфраструктури; програмне забезпечення; достатня пропускну здатність мережі Інтернет та її доступність у приміських і регіональних районах; правове підґрунтя використання ІТ в судочинстві; трансформація моніторингу документообігу, якості його виконання; захист персональних даних; потреба в залученні додаткових людських ресурсів, збільшення бюджетної підтримки» [16, р. 69].

Висновки. Сучасний зарубіжний досвід функціонування судових систем переконливо свідчить про впровадження і використання інформаційно-комунікаційних технологій, які надають додаткові можливості у частині інформаційної взаємодії судів та громадянського суспільства. Водночас, впровадження таких технологій потребує виваженості, певної обережності, оскільки може призвести до невиправданої залежності від них, а також підвищити ризики маніпулятивного впливу на судову владу та, як наслідок, зниження її незалежності та неупередженості.

В останні десятиліття уряди низки країн вклали значні кошти у створення та розвиток інфраструктури ІКТ, у т.ч. у судовій сфері. У загальному вигляді ці інвестиції охоплюють чотири основні напрями: 1) технології, що використовуються безпосередньо в судовому процесі – системи управління справами, проектування судових рішень, електронного діловодства, управління цифровими доказами, судової звітності; 2) оцифровка обробки справ – системи e-filing та e-discovery, електронний судовий процес; 3) телекомунікація між судом та учасниками провадження, а також із зовнішніми акторами – мобільні додатки, технології удаленої комунікації, інструменти презентації інформації, засоби персональної комунікації, веб-сайти, інформаційні кіоски, соціальні

мережі; 4) аналітика даних – інтранети, бази даних, спеціалізоване програмне забезпечення.

Аналіз засвідчив, що архітектура ІКТ у судових системах помітно відрізняється у різних регіонах світу. Лідером у цій сфері слід визнати Китай, де впровадження новітніх технологій активно лобіюється та підтримується державою. Наслідком такої політики стало розгорнення системи «розумних судів», у рамках якої використовується широкий спектр різних технологій, починаючи з Інтернету і закінчуючи хмарними обчисленнями та штучним інтелектом. Досить динамічно розвиваються інформаційні технології в Індії, де, на відміну від Китаю, відсутні великі ІТ-компанії, але сильні настрої щодо суверенізації та досягнення технологічного суверенітету держави. Саме тому, окремі напрями й технології інфраструктури ІКТ у судовій сфері зарубіжних країн можуть бути використані в удосконаленні ІКТ судової системи України з урахуванням правових, інформаційних, економічних і культурних особливостей.

Література:

1. Velicogna, M. (2007). Justice Systems and ICT. What can be learned from Europe? *Utrecht Law Review*, vol.3, № 1, pp. 129–147.
2. Fostering Innovation in the U.S. Court System. URL: https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR1255.html.
3. Consultative Council of European Judges (CCEJ) (2011), *Opinion № 14 on Justice and Information Technologies*, Council of Europe, Strasbourg, France. URL: <https://www.coe.int/en/web/ccje/opinion-n-14-on-justice-and-information-technologies-it>.
4. Дюфло А. Искусственный интеллект во французском праве. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/iskusstvennyy-intellekt-vo-frantsuzskom-prave>.
5. Custelli, C., Giacalone, M. Evaluation indices of the judicial system and ICT developments in civil procedure. *Procedia Economics and Finance*, 2014, vol. 17, pp. 113–120.
6. Peng, J., Xiang, W. (2019). The Rise of Smart Courts in China: Opportunities and Challenges to the Judiciary in a Digital Age. *Nordic Journal of Law and Social Research*, № 9, pp. 345–372.
7. Zheng, G. (2020). China's Grand Design of People's Smart Courts. *Asian Journal of Law and Society*, № 7, pp. 561–582.
8. Alison (Lu) Xu (2017). Chinese judicial justice on the cloud: a future call or a Pandora's box? An analyses of the 'intelligent court system' of China. *Information & Communications Technology Law*, vol. 26, № 1, pp. 59–71.
9. Yu, J., Xia, J. (2021). E-Justice evaluation factors: The case of Smart Court of China. *Information Development*, vol. 37, № 4, pp. 658–670.
10. Verma, K. (2018). e-Courts Project: A Giant Leap by Indian Judiciary. *Journal of Open Access to Law*, vol. 6, № 1, pp. 1–14.
11. Ambwani, S. Information and Communication Technologies in Courts. *National Judicial Academy*. URL: https://nja.gov.in/Concluded_Programmes/2018-19/P-1142_PPTs/1.Information%20and%20Communication%20Technology%20in%20Courts.pdf.
12. eCourts Mission Mode Project. Phase I (2011-15). URL: <https://doj.gov.in/phase-i/>.
13. E-Courts. National Informatics Centre. URL: <https://www.nic.in/products/ecourts/>.
14. Details of Phase-II. Department of Justice of India. URL: <https://doj.gov.in/details-of-phase-ii/>.
15. Phase-III. Department of Justice of India. URL: <https://doj.gov.in/phase-iii/>.
16. Horodovenko V., Bondar O., Udovyka L. (2021). Justice in the Covid-19 era Through the Prism of Judicial Power. *Ius Humani Law Journal*. Vol. 10 (1) (2021) 51–72. URL: <http://www.iushumani.org/index.php/iushumani/issue/view/11>.

Cherpovytska I. Modern foreign experience in the introduction of information and communication technologies as a means of optimizing communication between civil society and the judiciary

Summary. The article is devoted to the study of modern foreign experience in the introduction of information and communication technologies as a means of optimizing communication between civil society and the judiciary. It is established that in modern democracies the communication of civil society and the judiciary is given considerable attention, first of all, in the practice of the judiciary. The introduction and use of information and communication technologies provide additional opportunities for information interaction between courts and civil society, optimize its relations with civil society. Based on the generalization of foreign experience of judicial systems (USA, France, Italy, Finland, Great Britain, China), it is proved that the architecture of ICT in judicial systems differs markedly in different regions of the world. The leader in this area is China, where the introduction of new technologies is actively lobbied and supported by the state. The policy has resulted in the deployment of a smart court system that uses a wide range of different technologies, from the Internet to cloud computing and artificial intelligence.

It has been proven that in recent decades, the governments of a number of countries have invested heavily in the creation and development of ICT infrastructure, including in the judicial sphere. In general, these investments cover four main areas: 1) technologies used directly in litigation – case management systems, design of court decisions, electronic record keeping, digital evidence management, court reporting; 2) digitization of case processing – e-filing and e-discovery systems, electronic litigation; 3) telecommunications between the court and the participants in the proceedings, as well as with external actors – mobile applications, remote communication technologies, information presentation tools, personal communication tools, websites, information kiosks, social networks; 4) data analytics – databases, specialized software. Emphasis is placed on the fact that the introduction of information and communication technologies requires balance, some caution, as it can lead to unjustified dependence on them, as well as increase the risks of manipulative influence on the judiciary and, consequently, reduce its independence and impartiality.

Key words: civil society, judiciary, communication, information and communication technologies, court communication strategy.